

Til Kultur- og likestillingsdepartementet

Høringsuttalelse NOU 2023: 20 Tegnspråk for livet

«Vi sier ja til strategi 1!»

Vi takker for muligheten til å komme med en høringsuttalelse til NOU 2023: 20 Tegnspråk for livet. Vi er en gruppe privatpersoner som alle gjennomførte grunnskolen etter L97-reformen. Med andre ord var vi en del av den generasjonen døve barn som fikk rett til opplæring i og på tegnspråk med innføringen av L97 - læreplanen for den 10-årige grunnskolen som kom i 1997.

Etter NOU-rapportens ferdigstilling har vi fulgt diskusjonene med stor interesse, og brukt tid på å lese gjennom rapporten selv, med et spesielt henblikk på innholdet knyttet til skole og opplæring. Flere av diskusjonene vi har observert har ført til at vi følte vi også måtte komme med våre egne erfaringer som elever i nærskolene.

Over 90% av døve og hørselshemmede barn fødes av hørende foreldre, vi er blant disse.

Informasjonen disse foreldrene får er langt ifra godt nok, det er vi enige i. Når foreldrene mangler full tilgang på informasjon som er viktig for foreldrenes valg (og senere også barnets valg) så kan det føre til at foreldrene velger noe annet enn det som er til barnets beste. Rett og slett fordi de ikke får den nødvendige informasjonen som gjør at de kan få tatt et informert valg. Det medfører at det dessverre er tilfeller der foreldrene ikke alltid får vite tilstrekkelig til å vurdere hva som er til barnets beste når det gjelder skolegang og norsk tegnspråk.

Alle vi som har signert dette dokumentet har gått på nærskolen. Alle vi hadde tegnspråktolk. Alle vi hadde lærere som gjennomførte tegnspråkopplæring. Alle vi hadde foreldre og familiemedlemmer som fikk tegnspråkopplæring. Alle vi hadde medelever som fikk tegnspråkopplæring. Alle vi fikk deltidsopphold på døveskole / kompetansesentre.

Alle vi er enige om at det ikke er bra nok. Vi opplever også at situasjonen i dag er langt verre enn hvordan det var på vår tid. Vi ønsker også å uttrykke tydelig her at dersom vi hadde fått spørsmål NÅR vi var elever, så hadde vi svart at strategi 2 var det beste. Men som voksne, med mer kunnskap rundt språk, samhandling, fag, ulike former for kompetanse som vi tilegner oss gjennom deltakelse og medvirkning – så ser vi at en satsning på strategi 2 ikke er noe vi kan stille oss bak. Vi mener at

strategi 1 er det klart beste alternativet, selv om det også vil bli tøft, men det er likevel det som vil komme flest til gode, og samtidig virkelig gi en reell styrking av norsk tegnspråk over tid.

Vi gikk på nærskolen. Der hadde vi følgende:

- Lærer (også i flertall) som gjennomførte jevnlig tegnspråkkurs
- Tegnspråktolk
- Medelever som fikk opplæring i tegnspråk
- Noen av oss hadde også ressurser i løpet av skolegangen som selv var døve / hørselshemmede

Vi vet også at disse tingene i det omfanget vi hadde er langt mer enn det mange av dagens elever med opplæring på tegnspråk i nærskolen får i dag.

Og vi vet nå nok til at vi kan ærlig innrømme. Vi fikk aldri en opplæring på norsk tegnspråk. Selv om det sto på papiret den gangen. Som det står i papirene våre etter endt skolegang. Vi trodde det var opplæring som ble gitt på norsk tegnspråk. Det var det ikke.

Vi kan derfor ikke støtte en strategi 2-prosess. Det vil bare videreføre dagens ordning med å føre elever og foreldre bak lyset, ved å videreføre en opplæring som på papiret virker å være reell. Men i praksis gis det ofte ikke en opplæring PÅ norsk tegnspråk. Det er også noe som utvalget selv har trukket fram i sitt arbeid.

For å tydeliggjøre enda mer:

- Våre lærere fikk mulighet til å dra på tegnspråkkurs så fort det ble avklart at de skulle ha en elev med opplæring på norsk tegnspråk
- De gjennomførte jevnlig kurs, både lokalt og i statlig regi
- Medelevene fikk tegnspråkkurs en-to timer i uken
- Lærerne brukte det de lærte i timene

Vi kan vanskelig se hvordan det er tenkt å skulle styrke dette gjennom strategialternativ 2 på et realistisk vis, og faktisk sikre at elevene får opplæring PÅ tegnspråk.

Det er på tide at norsk tegnspråk blir tatt på alvor, som et språk. Da kan vi ikke fortsette å føre foreldre og elever bak lyset slik vi selv ble. Vi trodde vi ble undervist på norsk tegnspråk. Det var det vi ble fortalt. Det var det vi hadde vedtak på.

Våre lærere kan den dag i dag fremdeles ikke norsk tegnspråk. Og det er ikke noe som de har skylden for. De hadde ikke muligheter til noe annet. De lærte seg tegn. De lærte seg litt OM norsk tegnspråk. Men det å lære seg å undervise på norsk tegnspråk? Det er noe helt annet enn det å gå på kurs - få litt opplæring her og der i språket. Det må på plass en forståelse av at dagens situasjon absolutt ikke gir en opplæring på tegnspråk.

Våre lærere fra grunnskolen behersker fremdeles den dag i dag ikke norsk tegnspråk. Det kunne de heller ikke de årene når de gjennomførte kurs gjennom statlige kompetansesentre og lokale tilbud som de også kombinerte med å jobbe i skolen. For oss så tenkte vi: Tegnspråkkurs? Ja, da snakker de tegnspråk. I dag rister vi på hodet. Det var jo ikke tegnspråk. Det var norsk med tegn. Lærerne skulle jo undervise hele klassen samtidig. På norsk og på tegnspråk. Det er som å skulle undervise på norsk og kinesisk samtidig. Men den gangen visste vi ikke bedre, og trodde det var sånn det var. I dag har vi sett klasser hvor undervisning foregår på tegnspråk. Og klasser hvor undervisning foregår på norsk. Ikke samtidig, men hver for seg. Og vi har skjønt: «Det er jo sånn det skal være».

I dag ser vi tilbake og tenker. «Vi lærte ikke norsk tegnspråk. Men vi trodde at vi gjorde det.»

Medelevene fikk jevnlig tegnspråkopplæring. Men omfanget er svært lite. For at de skal lære seg språket fullt ut til å kunne kommunisere fritt med døvve / hørselshemmede på norsk tegnspråk så trenger de opplæring utover 1 time her og der gjennom skoleåret.

Det handler om at det – kan være – mangel på kunnskap om hva man faktisk kan miste. Det man selv ikke ser når man står i den situasjonen. Man kjenner ikke til annet enn situasjonen man står i. Man vet ikke om noe annet. Man kjenner ikke til en annen hverdag. Det er noe mange forstår først mange år i ettertid. Og da er det for sent. For sent å ta igjen det tapte.

Kompetansen MÅ økes. Det er vi absolutt enige i. Men vi er samtidig realistiske. Norge som et geografisk land er ikke skapt for å kontinuerlig bygge kompetanse og ivareta den over tid. Disse erfaringene som vi deler her vet vi også ikke nødvendigvis gjelder alle. Noen opplever ikke det som et problem eller har slått seg til ro med at det er nå slik det bare er. Noen trives godt med små vennegrupper eller samtaler en til en. Men vi vet samtidig at det eksisterer elever der ute som kjenner på de samme erfaringene som vi gjør. Elever som fremdeles ikke vet at det absolutt ikke kjennes slik for alle, og at det er sånn livet er. Disse elevene må vi huske på. Disse elevene og fremtidige elever må vi tale for, slik at de en dag får muligheten til å se hvordan det BØR være, og få oppleve hvordan det bør være under skolegangen. Vi kan ikke se enda flere døvve og hørselshemmede oppdage først i voksen alder hva de faktisk har gått glipp av.

Det har vi ikke råd til å fortsette med. Det må sikres at de har et reelt tilbud som ikke er låst til nærskolen. Nasjonal behandlingstjeneste for sansetap og psykisk helse (NBSPH) har også gjennom sitt arbeid sett flere eksempler på at barn og ungdommer i nærskolen opplever en belastning som kan føre til psysiske vansker. ¹

En tolk tolker det som sies mellom ulike språk. Det være seg norsk og italiensk. Norsk og arabisk. Norsk og norsk tegnspråk. En tolk er ikke en sosial ressursperson for døve og hørselshemmede elever. Tolken trenger også pauser gjennom arbeidsdagen. Når skal tolken ha pause? Når læreren har pause? Når elevene har friminutt? Når ungdommer har friminutt og snakker sammen. Er det kult å stå og snakke om søte gutter med en voksen tolk tilstede i samtalen? Som oftest: nei. Det er viktig å også se på den sosiale delen av skolegangen. Flere av oss har opplevd at det er først i voksen alder vi opplever å virkelig få ta del i samtaler med flere uten å bare akseptere at det ikke er alt vi forstår – for sånn er det bare. Nei, det skal ikke være sånn at en bare aksepterer at hen ikke forstår alt som blir sagt, fordi «sånn er det bare».

Vi ber om at de som skal behandle saker på bakgrunn av NOU-arbeidet og høringsuttalelsene også tør å ta i mente erfaringene fra de som har gått gjennom en skolegang slik det er lagt opp i dag. En styrking av det eksisterende tilbudet er i våre øyne ikke en realistisk mulighet før tidligst om 20-30 år. Det opplever vi at utvalget også har sett, og derfor har kommet med forslag til flere strategier.

Igjen, våre foreldre og vi hadde sagt ja til strategi 2 – å styrke det eksisterende tilbudet, hadde vi blitt stilt det spørsmålet for 20 år siden. I dag velger vi å svare strategi 1. Selv om det oppleves drastisk. Selv om det medfører endringer i dagens organisering. Selv om det vil framtvinge nødvendige erkjennelser om hva som faktisk er reelt av tegnspråkopplæring i skolen. Fordi nå vet vi hva vi har mistet på grunnskolen. Vi hadde på papiret et vedtak om opplæring i og på norsk tegnspråk. Lærere gikk jevnlig på tegnspråkkurs. Medelever fikk opplæring i tegnspråk. Men vi fikk opplæring i tegnspråk og på norsk med tegn til, alternativt via tolk. Men først i voksen alder lærte vi virkelig språket norsk tegnspråk.

Det er kjent at familier med et døvt eller hørselshemmet familiemedlem opplever at de ikke får tilstrekkelig tilgang på tegnspråk, og heller ikke utvikle tegnspråkferdighetene tilstrekkelig til å utvikle et adekvat nivå i norsk tegnspråk. Altfor ofte blir det mer norsk med tegn til. Det er fullt forståelig, vi ser det også hos våre egne foreldre. De har altfor mye annet i hverdagen som også skal ivaretas.

¹<https://www.oslo-universitetssykehus.no/48faef/siteassets/arkiv/retningslinje-for-henvisning-av-personer-med-betydelig-horselstap-og-psykisk-lidelse.pdf> Punkt 3.4. *Utviklingsmessige forhold*

Familien, jobb, andre barn, venner og fritid +++ . Hvordan kan det forventes at lærere og medelever skal kunne oppnå et nivå der de behersker norsk tegnspråk når familier sliter med det? Det er mangel på lærere i Norge. Hvordan skal elever med et vedtak om opplæring PÅ tegnspråk få det oppfylt når læreren er borte for å lære seg tegnspråk? Hvordan skal medelever utvikle et aldersadekvat språknivå i norsk tegnspråk? Skal de også ha faget norsk tegnspråk på skolen? Omfang?

Studenter på universitetsnivå som studerer norsk tegnspråk på fulltid gjennom et studieår oppnår ikke et språknivå som er ensbetydende med at de greier å gi en full opplæring på norsk tegnspråk etter ett år studie på fulltid. Hvordan skal det da skje? Deltidsbaserte kurs for lærerne vil også medføre at eleven får perioder uten en lærer som kan gi opplæring på tegnspråk. Situasjonen rundt i Norge er - også som utvalget har lagt fram – slik at det er stor mangel på utdannede lærere som har språkkompetanse nok til å gi opplæring på tegnspråk. En satsing som styrker tilbudet ute i distriktene kan nok komme noen til gode, men det vil fremdeles ikke være tilstrekkelig for flere. Disse MÅ sikres et fullverdig opplæringstilbud. Etter vårt syn vil strategi nr. 1 kunne gi et reelt tilbud for ALLE. Dagens organisering og strategi 2 vil ikke sikre at alle som ønsker det får et reelt tilbud med opplæring på norsk tegnspråk. Noen heldige elever vil kanskje få det. Men resten vil kunne oppleve det samme som oss i voksen alder, der de innser at de faktisk aldri fikk den opplæringen på norsk tegnspråk som de skulle ha.

Vi kan ikke se at en økt satsing utfra strategi 2 vil kunne oppnå at flere elever får et tegnspråklig skolemiljø der undervisningen faktisk blir gitt på norsk tegnspråk i klasserommet sammen med medelever og et sosialt miljø der man deltar uanstrengt uten å hindres av språkbarrierer. Hvordan skal det sikres at elevene får opplæring på norsk tegnspråk? Skal de ansette flere lærere med tegnspråkkompetanse? Skal det til enhver tid være minst to lærere i klasserommet der den ene underviser på norsk og den andre på norsk tegnspråk? Skal eleven med opplæring på norsk tegnspråk sitte litt til siden i klasserommet med en egen tavle der læreren underviser på norsk tegnspråk parallelt med læreren som underviser resten av rommet på norsk? Det er det som kan oppfylle en opplæring som gis på norsk tegnspråk. Er det virkelig realistisk? NEI. Flere kommuner rundt i landet har allerede store problemer med å få ansatt én lærer som har språkkompetansen på plass.

Det er viktig for oss å spesifisere: Vi snakker her om opplæring PÅ norsk tegnspråk. Det er forskjell fra det å få opplæring i faget norsk tegnspråk. Opplæring i faget kan gis på flere ulike måter. Opplæring PÅ norsk tegnspråk krever langt mer for å bli reelt gjennomført.

Det er også viktig for oss å framheve at det vi trekker fram her ikke har noe å gjøre med læreres vilje og ønske til å lære seg norsk tegnspråk og undervise på det språket i tillegg til faget norsk tegnspråk. Men det er rett og slett systematiske begrensinger som gjør at lærerne i praksis ikke får mulighet til å virkelig oppfylle målet om opplæring i og på tegnspråk. Vi ser vanskelig at det kan skje med dagens rammer, selv med en videreutvikling av det. Vi mener derfor at strategi 1 er den mest bærekraftige, og ved å se til at elever fremdeles har rett på tegnspråktolk hvis de ikke har opplæring PÅ tegnspråk ved nærskolen i tillegg til opplæring i faget norsk tegnspråk, så vil det i praksis ikke være store forskjeller for de fleste nåværende situasjon. Forskjellen ligger i at utvalgets forslag med strategi 1 vil kunne rydde opp i dagens situasjon og sikre reelle, gode, læringsmiljø der opplæringen faktisk blir gitt på norsk tegnspråk.

Derfor: Vi støtter strategi 1.

Vi trenger en satsning for norsk tegnspråk, og vår mening er at strategi 1 vil være et viktig skritt i prosessen for å løfte norsk tegnspråk. Utvalget har gjort en stor jobb, og mange av oss som behersker norsk tegnspråk, virkelig behersker det – nikker gjenkjennende til den triste erkjennelsen om at dagens «praktbilde» av opplæringen på norsk tegnspråk for svært mange elever i realiteten ikke er annet enn opplæring på norsk med tegn til.

Det er også viktig at føringene for opplæring i og på norsk tegnspråk skjer etter nasjonale føringene - det kan ikke være på kommunenivå. Alle elever bør få like muligheter uavhengig av hvilken kommune de bor i. Vi mener også at det bør åpnes opp for flere regionale skoler enn kun i de største byene. Det bør også ses på om deltidstilbudet kan knyttes til regionale skoler etter en modell slik som tidligere deltidsorganisering gjennom Statped ble gjennomført ved døveskolene som i dag er nedlagt.

Denne uttalelsen er signert av:

1. Aleksander Rødseth Hjelle
2. Alexander Kvalheim
3. Ane Serine Dimmen
4. Anne-Line Lønnbu Kirste
5. Beate Gokstad Eng
6. Brit Marit Lesund
7. Gabrielle Kverneland
8. Guttorm Edman Jørgensen

9. Heidi Penelope Ovesen-Aasbø
10. Helene Hodneland Sæle
11. Henrik Andersen
12. Inger-Ann Hansen
13. Ingvild Wilson Skjong
14. Kaja Meek Olsen
15. Katrine Søyland-Terpstra
16. Ken Aspvik
17. Lubna Mehdi
18. Mahammed Yusuf Hassan
19. Maiken Strøm
20. Marina Øverås
21. Marius B. Eide (integrrert uten vedtak om tegnspråkopplæring før overføring i 4. klasse til Vetland skole og ressurscenter for hørselshemmede)
22. Martin Berhovde
23. Ola Harder Fredriksen
24. Tanita Hakkebo Rangnes